

ЗАСЯЛЕННЕ ТЭРЫТОРЫІ САПОЦКІНСКАГА КРАЮ, ФАРМІРАВАННЕ СЕТКІ ПРАВАСЛАЎНЫХ І КАТАЛІЦКІХ ПАРАФІЯЎ, XV ст.–1795 г.

Калі ўзняцца на сцяну Гарадзенскага Старога Замка і паглядзець на заход, то за Новым мостам убачыш узгоркі, забудаваныя катэджамі, і крыху далей шпалеры сасновага лесу. Дзесяць стагоддзяў таму, калі ўсходнія славяне заснавалі Горадзен, там узвышалася сцяна ніколі не кранутага рукою чалавека тысячагадовага бору, які цягнуўся аж да самай Балтыкі. Лес, дзе-нідзе з гаямі амаль няведамага цяпер на Беларусі цісу, маленечкія вазёры пасярод узгоркаў і рэдкія паселішчы людзей, якія гаварылі на незразумелай для славянаў мове і будавалі капішчы, дзе маліліся сваім старажытным бажкам — усё гэта мог убачыць няўрымслівы княжацкі дружыннік або гарадзенскі паляўнічы, які наважыўся забрацца так далёка ў гэтыя нетры.

Няшмат ведае сёння навука аб тым, як жылі людзі на Сапоцкіншчыне тысячу, семсот, або нават поўтысячагодзя таму. Першымі вядомымі нам жыхарамі гэтай зямлі былі балцкія плямёны яцвягаў, якія не мелі ўласнай дзяржаўнасці, аднак сваім ваяўнічым норавам рабілі нямала клопату суседзям. Зробленыя ў пачатку XX ст. раскопкі яцвяжскіх пахаванняў у Ясудаве каля самага Сапоцкіна паказваюць нам даволі высокі ўзровень матэрыяльнай культуры яцвягаў X–XI стст⁵. Пра тых старажытных насельнікаў Сапоцкінскага краю нагадваюць нам, аднак, не толькі археалагічныя помнікі. Вёска Яцвэзь на беразе Нёмана дасёння носіць назуву гэтага балцкага народу. З яцвягамі звязваюць і традыцыю гэтак званих “каменных могільнікаў”. Старадаўні звычай хаваць людзей у магілах, аблкладзеных камянімі розных памераў і вялікім слаба апрацаваным валуном ў нагах або ля галавы памерлага, сучасныя навукоўцы лічаць харктэрным менавіта для балтаў. Такі тып пахавання, шырока распаўсюджаны асабліва на заходзе Беларусі, праіснаваў месцамі да пачатку XIX стагоддзя, калі пра яцвягаў засталіся толькі паданні ды легенды. І на Сапоцкінскай зямлі пільнае вока падарожніка можа ўбачыць замшэлыя камяні, што

быццам бы вырастаюць з зямлі на парослым лесам узгорку або ў полі на ўскрайку вёскі. Гэтыя старыя могілкі, памяць пра якія яшчэ захоўваюць мясцовыя жыхары — спадчына старажытнай язвяжскай традыцыі, успамін аб племені, што адышло ў нябыт.

У 1284 г. пад Горадзен упершыню прыйшлі крыжакі і на працягу ўсяго XIV ст. шырокая паласа зямлі паміж валоданнямі Ордэна і горадам на Нёмне была арэнай несупынных баявых дзеянняў. Найбольш кароткая дарога з Пруссіі да Горадзена праходзіла акурат праз лясы будучай Сапоцкіншчыны. З канца 1380-х гг. дайшло да нас апісанне аднаго такога крыжацкага маршруту. Крыжацкае войска рухалася ад Чорнай Ганчы прыкладна па лініі сучасных вёсак Галынка, Перстунь, Лойкі, Монькаўцы (хаты ў той час гэтых вёсак яшчэ не існавала), пераходзіла Нёман бродам каля Гожы (яна ўжо згадваецца як населены пункт Ожа) і правым берагам Нёмана ішло да Горадзена⁶. Войска, як правіла, ішло там, дзе можна было знайсці ежу для людзей і коней, з чаго можна зрабіць выснову, што ўжо тады там існавалі нейкія паселішчы.

На поўнач ад Горадні на беразе Немана знаходзілася крэпасць Пералом, вядомая яшчэ з часоў войнаў з крыжакамі. З дакумента Ягайлы, выдадзенага у 1387 г. на карысць Скіргайлі, відаць, што тагачаснае Троцкае княства сягала на поўдні *поколе мерецкая волосьць*, якая ляжала на поўнач ад Пералома. З гэтага вынікае, што Пераломскі павет належала да Гарадзенскага княства. Функцыяй залежнага ад Трокаў Пералома, як і Горадні, было сцеражэнне заходніх межаў ад нападаў з боку Ордэна. Важнасць гэтых крэпасцяў падкрэсліваецца іх павятовай арганізацыяй. Гэтыя памежныя паветы набылі выгляд доўгіх “палосаў”, якія цягнуцца ад цэнтра павета да яго межаў, праз Гарадзенскую і Пераломскую пушчы, адпаведна, у кірунку німецкай мяжы. Гэта выразнае сведчанне, што адміністратыўны падзел ствараўся тут стыхійна, знаходзячыся ў цеснай сувязі з каланізацыяй. Цэнтр павету быў напачатку густа заселены і тут утварыліся адміністратыўныя асяродкі, адкуль ішло засяленне ўглыб пушчы. Перасяленцы, выходзячы з пэўнага асяродка, не зрывалі з ім адміністратыўнай сувязі. Такім чынам, паўсталі доўгія і вузкія паветы, якія цягнуліся пушчамі да межаў краіны, што выразна паказвае шляхі, якімі ішла каланізацыя. Добра гэта відаць на прыкладзе суседняга Пераломскага (часам

Сапоцкінскі край у канцы XVI ст. Крыжамі пазначаныя праваслаўныя і каталіцкія парафіі. Гербам Пагоня — вялікакняжацкі двор у Перстуні, дзе месцілася адміністрацыя аднаіменнай пушчы.

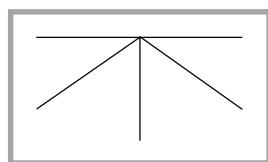
Рэканструкцыя А. Вашкевіча і Дз. Люціка.

у дакументах называецца Пераломскім і Ожскім) павета, які на поўдні межаваў у пушчы з Гарадзенскім паветам, напэўна, рэчкай Аньчай (Чорная Ганьча). Лічыцца, што мяжа Пераломскага і Гарадзенскага паветаў адпавядае у пэўнай ступені этнографічнай беларуска-літоўскай мяжы канца XIV—пачатку XV стст. Адсюль можна прыйсці да высьновы, што мяжа паветаў, выйшаўшы ракой Аньчай з Гарадзенскай пушчы, ішла далей па ўжо ачышчанай ад лесу занёманскай частцы менавіта мяжой паміж насельніцтвам праваслаўнага і каталіцкага веравызнання. На поўнач ад Горадні знаходзілася Бальская праваслаўная парафія, яшчэ больш на поўнач — занёманскія тэрыторыі старажытнай Гожской парафіі. Парафіяльны падзел захаваўся да сённяшняга дня (занёманскую частку Гожской парафіі з канца XVIII ст. складае сённяшняя Селіванавецкая), таму не было вялікай цяжкасці у вызначэнні гэтай мяжы, тым больш што Ян Якубоўскі ў сваёй рэканструкцыі карты Гарадзенскага павета ў сярэдзіне XVI ст. таксама ўказвае на такі падзел.⁷

Нармальнае жыщё агромністых прастораў на поўнач ад Горадзена пачалося толькі пасля разгрому крыжацкага Ордэна летам 1410 года пад Грунвальдам. Пачалося акты́унае гаспадарчае засваенне Гарадзенскай пушчы. У лясныя нетры пацякла бесперапынная плынь баярства, што пачало сяліць там сваіх сялян, а таксама нікому не падпарадкованай паляўнічай і земляробчай “вольніцы”, што яшчэ добрую сотню гадоў змагла пажыць там вольна, плоцячы вялікакняжацкім намеснікам толькі невялікія падаткі. Пушча належала вялікаму князю літоўскаму і толькі ён мог надзяліць таго ці іншага баярына кавалкам лесу, дазволіўшы яму стварыць там паселішча, займацца земляробствам ці засноўваць борці. За астатнімі, вялікакняжацкімі землямі ўважліва сачылі сяляне — асочнікі (адсюль назва вёскі Асочнікі), бортніцтвам — зборам мёду, таксама займалася спецыяльная служба — бортнікі (адсюль назва вёскі Бортнікі). Нярэдка князь сяліў у пушчы багатыроў — асабіста вольных сялян, што неслі вайсковую павіннасць у княжацкім войску (адсюль пайшлі назывы вёсак Багатыры-Польныя і Багатыры-Лясныя). Засяленне ішло з поўдня амаль выключна ўсходнеславянскім (“русінскім”) насельніцтвам, якое пачало змешвацца з рэшткамі яцвягаў.⁸ Разам усходняя славяне і балты склалі этнічную аснову насельніцтва будучага Сапоцкінскага краю, для знешняга выгляду якога характэрны высокі рост, светлы колер валасоў і вачай.

Самым вялікім уласнікам пушчанскіх гаспадараў пасля вялікага князя быў Каложскі (Барысаглебскі) праваслаўны манастыр і храм у Горадні. У канцы XV ст. вялікі князь Аляксандар пацвердзіў той факт, што пушчы ў бок прускай мяжы належалі Каложы. Манастыр меў нават свой знак, якім пазначаў дрэвы з уласнымі борцямі⁹.

Архімандрит Ігнацій Кульчицкі, які ў 1738 г. напісаў хроніку Каложскага манастыра, згадваў існаванне ў манастырскім архіве дакумента, паводле якога каля 1480 г. уладальнік вёскі Баля, нехта Грынъка, пачыналыкі знакамітых пазней родаў Валовічаў і Хадкевічаў, абязцаўшы штогод забяспечваць манастыр рознай земляробчай прадукцыяй. Гэты факт сведчыць аб тым, што насельніцтва Балі і ваколіцаў было праваслаўным і належала да

Бортны знак Каложскага манастыра

прыходу на Каложы (хоць ад Каложы да Балі напрасткі было добрых 12 кіламетраў, але сярэднявечныя праваслаўныя і каталіцкія прыходы бывалі і куды большыя)¹⁰. Менавіта з Балі Грынковічы пачалі актыўна расселяць сваіх людзей па ўсёй Гарадзенскай пушчы, якая, па меры высякання і аддалення ад Горадні, стала называцца Перстуньскай, паколькі Перстунь была адміністратыўным цэнтрам мясцовых вялікакняжацкіх валоданняў. Ужо ў пачатку XVI ст. русінскія паселішчы з'явіліся на другім баку пушчы, ў ваколіцах прускай мяжы (у Даўспудзе і Рачках былі закладзеныя праваслаўныя цэрквы), і такім чынам, продкі сучасных беларусаў атрымалі супольную мяжу з немцамі. Праўда, русінскія анклавы праіснавалі там нядоўга і зніклі пасля спусташальных войнаў XVII–XVIII стст.

Захаваўся фундуш 1526 г. паволе якога Багдан Грынковіч Валовіч забяспечваў маё масцю праваслаўную царкву ў Балі. Менавіта з таго часу каля вёскі Лойкі засталася назва ўрочышча Па-поўскае (зямля, што належала папу). Царква насіла імя Св. Спаса і мела святароў Міхаіла і Матвея, і дзяка Карпа. Тады ж нехта Хаціан Шэмбель (адсюль назва вёскі Шэмбелейцы) зафундаваў каля царквы “прыдзел” (капліцу) святога Міколы. Атрымоўваецца, што ўжо ў перш. чвэрці XVI ст. у Балі была свая праваслаўная царква з асобнай Мікалаеўскай капліцай¹¹. Гэта быў адзін з найбольш старых і адначасова вельмі цікавых вясковых праваслаўных прыходаў на Гарадзеншчыне. Цікавы хоць бы таму, што ў 1551 г. у Балі пры царкве існаваў шпиталь для хворых і старых людзей, з'ява для сярэдзіны XVI ст. выключная, асабліва калі гаворка ідзе пра вясковую прыходскую царкву¹². Можна меркаваць, што пры царкве таксама займаліся навучаннем. Царква была добра забяспечана, хаця ўжо бліжэйшыя нашчадкі фундатараў не былі такімі багабойнымі. Грынковічы-Валовічы захапілі кантроль над маё масцю Барысаглебскага манастыра і грунтоўна яго абіралі. Не пашанцавала і прыходу ў Балі. Так у ліпені 1555 г. слуга Івана Валовіча з сваімі людзмі напаў на сенажаць балянскіх святароў Барыса і Фёдара, хацеў іх біць, забраў у іх сялян косы, армякі і шапкі¹³. А ў верасні таго ж года сын Валовіча Барыс такі падлавіў няшчаснага бацюшку і пабіў яго, забраўшы паўкапы грошаў¹⁴.

Русінскае засяленне ішло і прыма на захад ад Горадзена, па цячэнні Ласосны і Бобра. У 1506 г. Фёдар Храбтовіч атрымаў

ад караля Аляксандра кавалак лесу, дзе крыху пазней узнік двор Ліпск. У 1585 г. Іван Храбтовіч пісаў, што яго бабка Людміла, “улюбіўшы сабе веру старажытную праваслаўную, Грэцкую, у якой нарадзілася, і хочучы сабе і сваім нашчадкам пакінуці векуістую памяць, у маёнтку свайго мужа пана Юрэя Храбтовіча Ліпску пабудавала царкву”¹⁵. Значыцца, недзе ў сярэдзіне XVI ст. у Ліпску ўжо была свая праваслаўная царква (узгадваецца ў інвентары 1569 г.)¹⁶ і толькі ў 1582 г. кароль Стэфан Баторы, які марыў зрабіць з Ліпска вялікі гандлёвы цэнтар, заснаваў там каталіцкую парафію і даў месту магдэбургскія прывілеі.

Недзе ў XVI ст. Грынковічы залажылі праваслаўны прыход Прэабражэння Гасподняга ў Рыгалаўцы¹⁷.

Такім чынам ўжо да сярэдзіны XVI ст. поўдзень Сапоцкінскага краю, прыкладна да лініі вёсак Лойкі-Рацічы-Гінавічы-Рыгалаўка-Ліпск, быў галоўным чынам заселены русінскім праваслаўным насељніцтвам. Крыху іначай выглядала сітуацыя далей на поўнач.

У 1494 г. кароль Аляксандр падцвердзіў фундацыю каталіцкай парафіі ў Гожы, нададзеную яшчэ ягоным бацькам, Казімірам, які часта прыязжаяў сюды на паляванне “у атаченні вялікай колькасці рыцараў”¹⁸. Парафія вылучалася агромністымі памерамі і сваімі межамі супадала з новаутвораным Гожскім, або Пераломскім, паветам. Яна займала велізарную тэрыторыю галоўным чынам на левабярэжжы Нёмана, тут былі і асноўныя яе валоданні (напрыклад, сем азёраў на цяперашнім беларуска-польскім памежжы). На левым беразе Нёмана, акурат насупраць Гожы, у ваколіцах луга Монькаве (пасля тут ўзнікла вёска Монькаўцы), быў заснаваны фальварак з капліцай і могілкамі, дзе жыхары навакольных вёсак адпраўлялі свае рэлігійныя патрэбы. Фальварак атрымаў назову Гожка і праіснаваў больш чатырохсот гадоў. Цяпер на яго месцы ледзь прасочваюцца рэшткі старых могілак і ўзвышаюцца над маладым хвайнікам шаты некалькісотгадовых дубоў. Хутчэй за ўсё, парафія спецыяльна стваралася для балцкага насельніцтва краю, якое было фармальна ахрышчана яшчэ сто гадоў таму, але фактычна датуль заставалася пры сваіх старых паганскіх звычаях. Нават у канцы XIX ст. некалькі вёсак у ваколіцах Гожкі (Селіванаўцы, Белыя Балоты, Монькаўцы, Плябанскія і інш.) былі адзінным на Сапоцкіншчыне чыста каталіцкім рэгіёнам. Землі далей

на заход належалі да парафіі хутчэй фармальна, да канца XVI ст. насельнітва там па-ранейшаму было вельмі рэдкім. Дарэчы сказаць, мяжа Горадзенскага і Пераломскага паветаў (апошні быў злучаны з Гарадзенскім у 1566 г., і з гэтага часу ўся тэрыторыя Сапоцкінскага краю уваходзіла ў склад Горадзенскага павета Троцкага ваяводства ВКЛ) на значным адцінку праходзіла акурат як мяжа Балянскага праваслаўнага і Гожскага каталіцкага прыходаў, што, магчыма, свечыць аб размежаванні паміж каталікамі і праваслаўнымі на адміністратыўным узроўні.

Цяпер вельмі цяжка праверыць здагадкі аб tym, што насельнікі найстарэйшых каталіцкіх вёсак Сапоцкіншчыны былі балтамі, таксама як і цяжка высветліць, да якога часу яны гаварылі па-літоўску. Напрыклад і балцкія і славянскія назвы вёсак распаўсюджаны па ўсім краі і тэрытарыяльна перамяшаныя. Таксама нельга адназначна сказаць, што ў вёсках з балцкімі назвамі раней абавязкова жылі каталікі, а ў вёсках са славянскімі назвамі – праваслаўныя. Возмем тапонім Баля (літоўскае “балота”). Баля заўсёды была цэнтрам славянскай каланізацыі краю, хаця не выключана, што на яе месцы раней знаходзілася балцкая паселішча з такой назвай. З іншага боку, такія вёскі як Монькаўцы або Селіванаўцы (ад славянскіх імёнаў Монька, Селівон) на працягу ўсёй пісьмовай гісторыі былі населеныя каталікамі. Хаця ў некаторых выпадках зусім ясна і часам кур’ёзна прасочваецца замена балцкага насельніцтва славянскім, або паступовая асіміляцыя балтаў. Напрыклад, у паперах Гарадзенскай эканоміі сустракаецца назва вёскі Гівеневічы, этымалогія паходжання назвы якой абсалютна зразумелая — літоўскае *givénti* абазначае “жыць”, “існаваць”. У пазнейшых дакументах назва вёскі паступова пераадаўца ў беларускае Гінавічы, што стварае сэнс назвы, абсалютна процілеглы пачатковому — “тінуць”. Так ці інакш, аднак больш грунтоўныя доследы тапаніміі (назваў населеных пунктаў, азёраў, урочышчаў і інш.) краю дадуць яшчэ шмат цікавай інфармацыі.

Яшчэ адна справа — імёны ранейшых жыхароў вёсак з-над Нёмана і Бобра. У попісах добраў Гарадзенскай эканоміі з XVI ст. пералічаныя прозвішчы жыхароў усіх згаданых там вёсак і, грунтоўна іх вывучыўшы, можна паспрабаваць зрабіць пэўныя высьновы наконт першапачатковай этнічнай прыналежнасці жыхароў

краю. Тут акурат і прасочваецца пэўная ўзаемасувязь паміж рэлігій і этнічным паходжаннем. Сярэдзіна XVI ст., з праваслаўнай Балі ў Даўспуду, пад самую прускую мяжу, перасяляюць некалькі сялян — іх імёны: Янко Кульбачыч, Сенко і Міско Кур'яновічы, Онжко Баліч, Якуб Кунцэвіч¹⁹. Імёны, як бачым, славянскія. Цяпер 1725 г., пералік прыгонных гаспадароў з каталіцкай вёскі Плябанскія, што належала гожскаму ксяндзу: Кудз, Крышын, Сігель, Кудзіш, Шульга, Будзвіл, Лінко, Сінко, Семянчук і Габрукевіч²⁰. Апрача апошніх двух, усе імёны маюць балцкае гучанне.

Літоўскія даследчыкі сцвярджаюць, што ледзь не да сярэдзіны XIX ст. жыхары той-жэ Гожы гаварылі па-літоўску²¹. Е. Вісьненскі абараняе тэорыю аб tym, што ўжо пад канец XVI ст. славянізацыя (фактычна беларусізацыя) балтаў ужо завершилася. Дакладна нельга сказаць, як далёка на поўнач адсунула спаборніцтва ўсходніх славян з балтамі арэал распаўсюджання літоўскай мовы. Хутчэй за ўсё, выразнай мяжы не было. Беларуская (у сённяшній тэрміналогіі) мова спачатку замацоўвалася ў адміністратыўных і парафіяльных цэнтрах, а чым больш аддаленай ад іх была вёска, tym даўжэй там у паўсядзённым жыцці паміж сабою гаварылі па-літоўску. Самы яскравы гэтаму прыклад з нядайніх часоў — глухая лясная вёсачка Азяркі, што знаходзілася ў Гродзенскай пушчы да 1950-х гг., пакуль яе не знеслі, будуючы вайсковы палігон. Жыхары Азяркоў, выдатна ведаючы беларускую мову, паміж сабою гаварылі па-літоўску. На Сапоцкіншчыне, прынамсі ў другой палове XIX ст., мяжа беларускай і літоўскай моваў паводле звестак А. Палуянскага, З. Глогера і Я. Карскага праходзіла крыху на поўнач ад Капцёва (сучасны Капчамесціс). Аднак, у кожным разе, масавага перасялення польскамоўнага каталіцкага насельніцтва з заходу крыніцы не зафіксавалі.

У канцы XVI ст. Сапоцкіншчына была ахоплена сеткай пра-
васлаўных прыходаў. Заходнюю частку краю аблігуювалі прыходы ў Ліпску і Рыгалаўцы. Усход і часткова цэнтр — прыход у Балі. Поўдзень (аж да вёсак Лабна, Салаўі, Навумавічы) — Барысаглебскі манастыр ў Горадні. Даступныя нам крыніцы маўчаць аб царкве ў Перстуні, аднак, паколькі вёска была адміністратыўным цэнтрам пушчанскіх валоданняў вялікага князя, то ў гэты час там ужо павінна была быць царква. Касцёл існаваў толькі ў Ліпску

Уніяцкая царква ў Сапоцкіне. Фота пач. XX ст.

(аднак вёсак з чыста каталіцкім насельніцвам там не было, Стэфан Баторый заснаваў парафію спецыяльна для купцоў і адміністрацыі горада, які карыстаўся Магдэбургскім правам) і поўнач краю займала агромністая парафія ў Гожы, толькі на ўсходзе якой было некалькі чыста каталіцкіх вёсак (Лінкі, Плябанскія, Белічаны і інш.). Сапоцкін у той час быў толькі невялікай асадай, дзе дакладна не было касцёла, але ў канцы XVII ст. ужо згадваецца ўніяцкая царква²².

Прыняцце Берасцейскай царкоўнай уніі 1596 г., мусіць, адбылося на Сапоцкіншчыне даволі хутка: прынамсі, ў 1612 г. царква ў Ліпску ўжо была уніяцкай. Грэка-каталіцтва няшмат змяніла ў абраянасці былых праваслаўных цэрквай, яшчэ доўгі час яны жылі сваім ранейшым жыццём. Яшчэ ў 1630-х гг. Каложскому манастыру належалі на Сапоцкіншчыне належалі вёска Басарычы (Васарабы?), борці і сенажаці на Чорнай Ганчы.

Войны сярэдзіны XVII ст. моцна адбліся на эканамічным становішчы краю. Вёскі былі выпаленыя шведскімі і рускімі войскамі, новых храмаў не будавалі, а старыя, часта разрабаваныя мясцовымі панамі, прыходзілі ў занядад. У 1677 г. адбыўся судовы працэс, паводле якога нашчадкі Валовічаў, якія перад гэтым давялі царкву ў Балі да поўнага занядаду, пазабіраўшы з яе ўсе

больш-менш каштоўныя рэчы і нават абрэз Панны Марыі, апраўлены ў срэбра з пазалотаю, павінны быті адрадзіць царкву, вярнуць ёй зямлю і забяспечыць усім неабходным²³. Толькі ў пачатку XVIII ст., пасля заканчэння самых крывавых падзеяў Паўночнай вайны, пачалося хуткае развіццё сеткі новых уніяцкіх прыходаў. У 1715 г. кароль Аўгуст II, “жадаючы, каб хвала Божая памнажалася ў яго падданых”, заснаваў уніяцкі прыход у Лабне. Да гэтага часу мясцовыя сяляне належалі да прыходу саборнай царквы ў Горадні, выбіраліся туды вельмі рэдка, нараджаліся і паміралі без адпаведных царкоўных абрадаў, “застаючыся амаль бяз ведання Бога, свайго стваральніка”. Гарадзенскі эканом Мацей Грабоўскі пабудаваў царкву на некалькіх закінутых дзялянках лабненскіх сялян-агароднікаў, а кароль няблага надзяліў яе зямлёю ў Навасёлках, Канюхах і пад самым горадам.²⁴ У 1714 г. аддзялілася ад Сапоцкіна ўніяцкая парафія ў Галынцы. Гэтыя парафіі засноўваліся не на пустым месцы і, канешне ж, не сярод рымскатаналіцкага насельніцтва, яны выдзяляліся са складу ранейшых вялікіх грэка-каталіцкіх прыходаў у Сапоцкіне і Горадні. Прымадзь унію рымска-каталікам было катэгарычна забаронена, таму можна з пэўнасцю сцвярджаць — усе жыхары уніяцкіх парафіяў раней быті праваслаўнымі, а значыць, усходнімі славянамі. Нельга, аднак, гаварыць, што ўніяцкую царкву прыгніталі. У 1745 годзе аршанскі стольнік Ян Турчын, які трymаў тады Балянскую воласць, няблага данамог мясцовай царкве, пабудаваўшы рэзідэнцыю для мясцовага святара Андрэя Клімовіча, паднавіўшы прытулак для ўбогіх людзей пры царкве і надзяліўшы храм масай розных кульставых рэчаў — звонам, келіхамі, крыжамі... Клімовіч атрымаў таксама гарод, пару валоў, карову і каня, праўда, ававязаўся, што не будзе прымадзь ад прыхажанаў зямлю на вечнае валоданне і будзе выхоўваць сялян у вернасці “рымскай уніяцкай царкве”²⁵. Міхал Солтан у 1733 г. завяшчаў каложскаму манастыру 5 валок зямлі ў Асташы. Каля 1780 г. была ўзвядзена каменная царква ў Сапоцкіне²⁶. Каложскі манастыр захаваў таксама і частку сваіх ранейшых старажытных валоданняў на Сапоцкіншчыне. Так, у 1730-х гг. ён меў кавалак зямлі каля Васарабаў, зусім недалёка ад маёнтка Сухая Баля, які яшчэ ў 1570-х гг. Стэфан Баторы падарыў Гарадзенскім езуітам²⁷. Тым не менш, валоданні

былога праваслаўнага манастыра скарачаліся. У 1750 г. манахі скардзіліся на адміністрацыю Гарадзенскай эканоміі, што тая пасля вайны 1654–1667 гг. пачала захопліваць землі манастыра ў Перстуньскай пушчы. У сваю чаргу павялічваліся надзелы розных рыма-каталіцкіх ордэнаў — кармелітаў у Балі-Каўнацкай, за кошт былых калажанскіх валоданняў калія Васарабаў, францысканцаў у Ласоснے, езуітаў у Балі²⁸.

Узмакняліся і рыма-каталіцкія парафіі. У 1770-х гг. уладальнік маёнка Белья Балоты Ян Марос пачаў справу заснаванія касцёла ў Селіванаўцах, які мусіў стаць філіяй касцёла ў Гожы. У 1789 г. стварылася парафія ў Тэаліне калія Сапоцкіна (пад час наведвання касцёла ў Тэаліне зараз можна пачуць, што ён быў заснаваны ў 1612 г., аднак гэтыя слова не адпавядаюць рэчаіснасці)²⁹. Такім чынам, у канцы XVIII ст. велізарная каталіцкая парафія ў Гожы распалася на тры часткі: уласна Гожа (правы бераг Нёмана), Гожа-Селіванаўцы і Тэалін.

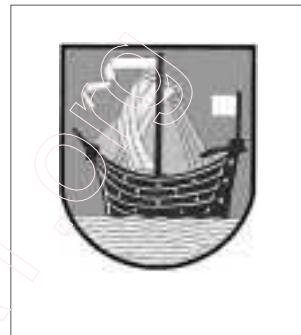
З'явілася рыма-каталіцкае насельніцтва і на паўднёвым усходзе краю. На землях, якія належалі рамеснай (цэхавай) эліце Горадзена і гарадскому патрыцыяту, ўзнікаюць паселішчы Адамавічы і Міцкевічы. Некаторыя праdstаўнікі рода Адамовічаў адигрывалі

*Старажытная уніяцкая
царква ў Аўгустове. Малюнак
Дз. Люціка паводле фота пач.
XX ст.*

значную ролю ў жыцці горада і нават займалі пасаду бурмістрав. Зразумела, што яны павінны былі прыняць каталіцтва ў ліку першых, таму не выклікае здзіўлення, што ў XVII ст. манашкі ордэна св. Клары (бернардынкі) заснавалі ў Адамавічах касцёл (верагодна, драўляны). Канстытуцыя 1677 г. згадвае ў гэтым касцёле цудадзейны абраз Маці Божай Адамавіцкай. Касцёл наведвалі гарадзенскія мяшчане, якія мелі валоданні на левым беразе Нёмана³⁰. Парафіі ў Адамавічах не было яшчэ ў канцы XVIII ст., яна была заснавана ў гады, калі Сапоцкіншчына знаходзілася пад панаваннем Пруссіі³¹. У XIX ст. Адамавічы і Міцкевічы ператварыліся ў тыповыя шляхецкія засценкі, дзе шляхта размаўляла польскую, аднак, зразумела, лічыла сябе польскай паводле нацыянальнасці.

Сярод простых жыхароў kraju Унія, няхай сабе і ў спольшчаным выглядзе, працягвала жыць. Пры чым пісалі пра яе менавіта як пра “русскую” веру. У складзеным у 1784 г. апісанні рымска-каталіцкай парафіі ў Гожы згадваюцца “русская” вёскі Балененты, Беражаны, Каўбаскі, Лойкі, Новікі, Сонічы, Шэмбелейцы, Скрыннікі³². Слова “руски” у дадзеным кантэксле — гэта класічная назва усходніх славян — жыхароў Вялікага Княства Літоўскага. Да сюль у Сапоцкіне і ў вакольных вёсках сустракаецца прозвішча Русін.

Герб Ліпска:
у блакітным полі ладдзя
з надзымутым ветразем.
Атрыманы 8 снежня
1580 г.

